

Mantıkî ve Bir Hezliyyesi

[Metin-Şerh]

Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)

Hazırlayan

Abdullah İpek

Kapak Minyatürü

*“Minyatür ve Gravürlerle Osmanlı İmparatorluğu”,
Tarihî Araştırmalar Vakıf İşletmesi, İstanbul 1998
künyeli eserden alınmıştır.*

ISBN: 978-605-2233-12-2

1. Baskı

Temmuz, 2018 / Ankara

100 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 276

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

*Merhum Tâhir Olgun'a
ithafen...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Tâhirü'l-Mevlevî [Olgun] (1877-1951).....	39
1.1.1. Şiir Kitapları.....	41
1.1.2. Ders Notlarından Oluşan Eserler.....	41
1.1.3. İslâm Tarihine Dâir Eserler.....	42
1.1.4. Şerh, Lugat, Biyografi ve Araştırma Mahiyetindeki Eserler.....	42
1.1.5. Hâtura, Tartışma ve Roman Türündeki Eserler.....	44
1.1.6. Arapça ve Farsçadan Yapılan Tercüme ve Şerhler.....	44
1.2. “Mantıkî ve Bir Hezliyyesi” Adlı Eserin Nüsha Tavsifi.....	45
1.3. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Şerhi.....	45
1.4. Metnin Çeviriyazısında Takip Edilen Yol ve Esere İlişkin Bazı Tespitler.....	47
1.5. Mantıkî Ahmed Efendi (1595-1635).....	49

İKİNCİ BÖLÜM (METİN)

2.1. Mantıkî ve Bir Hezliyyesi.....	51
2.1.1. Mantıkî.....	51

2.1.2. Mantıkî'nin Hezliyyesi.....	70
2.1.3. Der Hezel-i Pendî Efendi el-İmâm.....	72
2.2. İzahı.....	77
KAYNAKLAR	109
DİZİN	117
TIPKIBASIM	121

ÖN SÖZ

Divan edebiyatı bünyesindeki tevhid, münacat, naat, miraciye, methiye, fahriye, mersiye, hicviye, sakiname, surname, şehrengiz, pendname ve ismini sayabileceğimiz daha pek çok edebî türden biri olan hezl yahut tehzil, -yeterince edebî görülmediğinden olsa gerek- çok fazla üzerinde durulan bir tür değildir. Hezl türü ile ilgili olarak kaynaklarda çoğunlukla tanım mahiyetinde olan ve bir paragrafı geçmeyen açıklamaların dışında daha geniş bir bilgiye yer verilmemiş olması, konu hakkındaki akademik çalışmaların elin parmağını geçmeyişi ilk bakışta edebiyat tarihimizde bu türe ait eserlerin sayıca az olduğunu düşündürse de bu türde kaleme alınmış eserlerin sayısı hiç de azımsanacak ölçüde değildir. Başlangıçta manzum ve mensur metinlerde, bazen bir hikâyede bazen de bir kıt'a yahut tarih beytinde; kimi zaman hiciv kimi zaman ise latife ile iç içe karşımıza çıkan hezl, XVI. yüzyıldan itibaren edebî bir ıstılah olarak daha belirgin bir hüviyet kazanmıştır. Öyle ki bu yüzyıldan itibaren hezl maksatlı müstakil eserler, mecmualar vücuda getirilmiştir.

Hezl türündeki metinlerin yeterince gün yüzüne çıkmayışında yer yer galiz küfürleri ihtiva etmesinin etkili olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte hezlin tam olarak sınırlarının çizilememiş olması bu türün bazen latife bazen de hiciv gibi değerlendirilmesine neden olmuştur. Esasen hem latife (mizah) hem de hiciv ile pek çok yönüyle ortaklık arz etmesi hezlin söz konusu türlerle kesin bir ayrımını yapmayı da imkânsız kılmaktadır.

Hezlin yalnızca tahkir ve tezlil maksatlı olanları edebî yönden bir değer taşımamakla birlikte zekâ mahsulü, ince nükteler içeren manzumeler en az söz konusu vasıfları taşıyan latife yahut hiciv örnekleri kadar kıymetlidir. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden XVII. yüzyıl şairlerinden Ahmed Mantıkî'nin (1595-1635), payitaht imamlarından İmam Pendî Efendi hakkında yazdığı hezliye bu ikinci grupta değerlendirilebilir. Söz konusu hezliyenin yazılış sebebini Tâhirü'l-Mevlevî'nin ifadeleriyle aktaracak olursak: *"Mantıkî'nin sözlerinden anlaşıldığına göre Mehmed Pendî; ihtiyar, sûfi ve tiryakî bir adammış. Ara sıra da manzum sözler söylemiş. Mantıkî, seni hicvetti diye bu adamı kızdırmışlar ve şâire darıltmışlar. Bunun üzerine Mantıkî hezliyyeyi yazmış, kendisine edilen isnadın iftira olduğunu söylemiş ve İmam Efendi'den özür dilemiş. Fakat bu teberri ve i'tizârı, eski edebiyatçıların 'zem bimâ yüşbihü'l-medh' yani 'medhe benzer zemm' dedikleri tarzda yapmıştır."*

Nef'î'nin (1572-1635) çağdaşı ve aynı zamanda en büyük muarızlarından olan Ahmed Mantıkî (1595-1635)'nin söz konusu kasidesi, hezl türünün edebî addedilebilecek bir örneği olmasının dışında döneminin sosyal hayatını yer yer canlı tablolar halinde sunması bakımından da kıymetlidir. Mantıkî'nin hezliyesinin Tâhirül'-Mevlevî gibi şair, gazeteci, yazar, müderris, mesnevihân, edebiyat tarihçisi ve şâirlik vasıflarını şahsında mezc etmiş bir kimse tarafından şerh edilmiş olması ise ayrıca önem arz etmektedir. Zira beslendiği kaynaklar açısından zengin bir yelpazeye sahip olan divan şiiri metinlerini anlamak oldukça meşakkatli bir okuma ve yorumlama sürecini gerektirmektedir. Gazel, kaside gibi nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerin şerhi söz konusu olduğunda -büyük oranda klişe bir mazmun dünyasına sahip olmaları dolayısıyla- bu metinleri anlamak nisbeten daha kolay iken; belirli bir şahsın, sosyo-kül-

türel bir hadise yahut olgunun esas alındığı hezl türü metinlerde ise okurun işi şüphesiz daha zordur. Çünkü bu tür metinlerde daha özel bir olaya, geleneğe, inanca yahut bir kimsenin hususi bir yönüne telmih söz konusu olmaktadır. Bu durumda ise tarihî açıdan günümüz ile birkaç asırlık mesafe bulunan metinleri anlamak, yorumlamak bir kat daha güçleşmektedir. Nitekim Tâhirü'l-Mevlevî gibi önemli bir şârih ve edebiyat tarihçisinin, Mantıkî'nin hezliyesinin şerhi beyanında birkaç hususu anlamakta güçlük çektiğini ifade etmesi söz konusu güçlüğü gözler önüne sermektedir.

Tâhirü'l-Mevlevî, mektuplarının birinde hasta olduğunu ve hastalık anında bile boş durmaktan hoşlanmadığını belirttiikten sonra şunları söyler: *“Yapabilecek bir hâlde isem, yattığım yerde bile kitap karıştırırım. Bendehâne civarında görüşüp konuşacak kimse yok. Binâenaleyh okumak, yazmak suretiyle vakit geçirmek kalıyor. Yazmak için zemin ve kârîin lâzım. Matbuatta benim gibileri için susmak zamanı gelmiş, hatta geçmiştir. Yazıp âtîye bırakmak ise, istikbâl çocuklarının karşısına hiyeroglif yazılı yeni bir sütun dikmek gibi olacaktır.”*

Tâhirü'l-Mevlevî'nin meyas bir hâletiruhiye ile kaleme almış olduğu bu satırları haksız çıkararak, merhumun pek çok husustaki engin birikimini istikbal çocukları diye tesmiye ettiği bugünün okurlarına ulaştırabilmek temenni siyle...

Bu cümleden olarak, her zaman olduğu gibi bu eserin hazırlanmasında da karşılaştığım güçlükleri çözmede kıymetli görüş ve önerilerini esirgemeyen, dostluğunu daima yanımda hissettiğim Doç. Dr. Mehmet Korkut Çeçen'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Abdulmuttalip İpek
Pekin, 2018